

- לריעותא": לא משתמשים בה בכל ימות השנה והיא רק בית-שער לפנימית.
- ה. לדעת רש"י והראב"ד, בית קבוע ששימושו אינו קבוע בכל עונות השנה – פטור מן המזוזה; אבל אם משתמשים בו תמיד, ורק יוצאים ממנו בשעה שירוד גשם – הרי הוא חייב במזוזה.
- ו. לדעת ה"ראשון לציון" סוכת היוצרים הפנימית חייבת במזוזה לדעת הרמב"ם משום שהיא מבנה קבוע, והחיצונית פטורה משום שעומדת להיסתר; ואילו לדעת הראב"ד הסוכה הפנימית חייבת
- אע"פ שאינה קבועה, והחיצונית פטורה משום שהיא בית-שער לפנימית.
- ז. לדעת הגר"ש ישראל זצ"ל, אמנם חממה היא "בית" לענין שמיטה בגלל שיש לה גג ומחיצות, אבל לענין עירובין ומזוזה אינה נחשבת "בית", משום שאינה עשויה לשמירת בעלי-חיים או חפצים המשמשים את האדם אלא לשמירת גידולים חקלאיים.
- ח. מבנה שאינו ראוי כלל למגורי אדם, אינו חייב במזוזה. ולכן גם מבני הרפתות ולולי התרנגולות, שאינם ראויים למגורי אדם, פטורים ממזוזה.

סימן מה

חייב מזוזה במקלט

א. חייב מזוזה בלשכת פרהדרין

ראשית יש לברר, מה הדין בדירה שאדם דר בה בעל כרחו. שהרי התושבים לא באים לגור במקלט מרצונם, אלא בעל כרחם, מחשש שמא ייפגעו בהפגזה.

יסודה של שאלה זו נידון עפ"י מה שנאמר במסכת יומא (י' ע"א):

ת"ר: כל הלשכות שרדו במקדש – לא היו להן מזוזה, חוץ מלשכת פרהדרין, שהיה בה בית דירה לכהן גדול. אמר ר' יהודה: והלא כמה לשכות היו במקדש שהיה להן בית דירה (רש"י: לשומרי הבית), ולא היה להן מזוזה אלא לשכת פרהדרין – גזירה היתה.

והרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ו) פסק כרבנן, שלשכת פרהדרין היתה חייבת במזוזה.

ובמסקנת הסוגיא (שם י' ע"ב) נאמר:

רבנן סברי, דירה בעל כרחו שמה דירה. ור' יהודה סבר, דירה בעל כרחו לא שמה דירה; ומדרבנן הוא דתקיני לה, שלא יאמרו: כהן גדול חבוש בבית האסורין.

ראשי פרקים

שאלה

- א. חייב מזוזה בלשכת פרהדרין
- ב. חייב מזוזה בבית האסורים
- ג. האם מקלט הוא דירת כבוד?
- ד. דירת עראי
- ה. מבנה שאינו משמש לכולם

ו. מזוזה לשם שמירה

תשובה

מסקנות

שאלה *

לאחר מלחמת ששת הימים, בה היה מחסור חמור במקלטים לאוכלוסיה האזרחית, הוחל בבניית מקלטים בכל היישובים בארץ, שישמשו להגנת התושבים בשעת חירום. מקלטים אלו מיועדים לשימוש רק בשעת מלחמה ח"ו. האם הם חייבים במזוזה?

* אלול תשכ"ח.

שהוא יוצא ממנה, כגון אם הוא מצטער או ירדד גשמים, וכתנה רבות. אבל לשכת פרהדרין, שהיה בתוכה בקביעות, מחייב.

וא"כ קשה עוד יותר על ר' יהודה, מדוע חייב סוכה במזוזה?

ויש לומר שרבנן סוברים שדירת כהן גדול שמה דירה, מפני שמסתכלים רק על הקביעות, וקביעות כהן גדול בלשכת פרהדרין שמה קביעות. מה שאין כן קביעות האדם בסוכתו, שאינה קביעות, וכמו שכתבו התוס' שבקל האדם נפטר מהסוכה ויוצא ממנה. אך לר' יהודה הסברא הפוכה: לדעתו דירת כהן גדול בעל כרחו לא שמה דירה. ואדרבה, הקביעות הזאת, שאינו יכול לצאת ממקומו שבעת ימים, שלרבנן היא המחייבת אותו במזוזה, לר' יהודה היא הפוטרת אותו, כי זוהי דירה בעל כרחו. מה שאין כן בסוכה, שאין בה קביעות כל כך גדולה; שהרי יכול לצאת מסוכה לסוכה, וכן יכול לצאת לצורך מצוה, לפרנסתו וכדו'. ומשום כך אין כאן מצב של "בעל כרחו", והרי היא דומה לבית רגיל – "תשבו כעין תדורו", וכמדויירי אינשי. (וכן נאמר במסכת ר"ה, ט' ע"ב: "אמר ר' יהודה: מה לשון דרוור? כמדוייר בי זיירא ומוביל סחורה בכל מדינה". כלומר, מי שהוא ברשותו, לדור בכל מקום שירצה").

נמצא א"כ שמחלוקתם של ר' יהודה ורבנן היא בשאלה זו: האם דירה של אדם במקום מסויים בגלל מצוה נחשבת לדירה מרצונו של האדם? שהרי אפשר לומר שרצונו החופשי של האדם הוא רק מה שעושה לצרכיו ולתועלתו, ולא לשם מצוה. ולפי דברי התוס' יש לומר בדעת רבנן הסבר אחר מדוע שומרים פטורים ממזוזה, דהיינו משום שדירתם דירת עראי, ובקל יוצאו ממנה. וכמו שבסוכה כל דבר קל פוטרו מהסוכה, הוא הדין בשומרים, שבקלות יכולים להחליף אותם ולשנות את מקומם. (ובעצם סברא זו תלויה במה שכתבנו קודם שדירת שומרים היא דירה בעל כרחו לכ"ע, והא בהא תליא: דירה בעל כרחו – פירושה, דירה שאינה תלויה כלל באדם עצמו, אלא באחרים; ולכן זוהי גם דירת עראי, ואינה דירה כלל.

והנה יש להקשות, מה השיבו רבנן לר' יהודה על טענתו שכמה לשכות היו במקדש שהיה להן בית דירה לשומרים ולא היה להן מזוזה? ונראה שיש לחלק בין שומרים לכהן גדול. לשומרים לא היתה אפשרות אחרת, בעל כרחם מינו אותם להיות שומרים. כל כהן ולוי במשמרתם היו צריכים להיות גם שומרים. וא"כ דירה זו – היא ממש דירה בעל כרחו. מה שאין כן בכהן גדול, הרי נתמנה מרצונו, וכשנתמנה ידע שעיקר עבודתו תהיה ביום הכפורים ויצטרך לפרוש מביתו ללשכת פרהדרין שבעת ימים קודם יום הכיפורים. וכן יכול היה להתפטר מתפקידו קודם יום הכיפורים, או לגרש את אשתו ולא לשאת אשה אחרת במקומה וכדו'. וכן יכולים להורידו מתפקידו (עי' תוס' יומא י"ב ע"ב ד"ה כהן גדול, שכהן גדול מתמנה בפה ומסתלק בפה). ובכלל, מי יאמר לו מה יעשה? הרי הכהן הגדול יכול לצאת מלשכת פרהדרין כל אימת שירצה, אלא שאינו רוצה לצאת, כי הוא מצווה להישאר שם. ואין זה דומה כלל לבית האסורים, שגם אם ירצה אינו יכול לצאת משם.

נמצא א"כ, שבעצם גם רבנן מודים לר' יהודה שדירה בעל כרחו לא שמה דירה; אלא שלדעתם דירת כהן גדול בעל כרחו שמה דירה. וזאת משום שאין זה בעל כרחו לגמרי. ואילו ר' יהודה סבר שמכיון שבאותם שבעת ימים אין הכהן הגדול יכול לצאת מהמקדש, הרי זו דירה בעל כרחו ממש, ולא שמה דירה.

אך יש להקשות על דעת ר' יהודה מסוכה. הרי הוא עצמו סובר שם (יומא י' ע"א) שסוכה היא דירת קבע וחייבת במזוזה. והרי בחג הסוכות חייב אדם לעשות את כל צרכיו בסוכה, ודמי ממש ללשכת פרהדרין. ומדוע סוכה חייבת במזוזה, ואינה נחשבת כדירה שבעל כרחו? ועיין תוס' (ד"ה וכו') שהקשו להיפך, על שיטתם של רבנן; שכן הם פטרו סוכה ממזוזה אפילו מדרבנן, ואילו בלשכת פרהדרין חייבו במזוזה מהתורה! ותייצרו בתוס':

דשאני סוכה, דדירת עראי היא, דבגלל יכול להיות

חלק מתפקידו – דירתו שם היא מרצונו, ואין הוא תלוי באף אדם בעולם, רק בקב"ה בלבד. אך לגופו של ענין, עפ"י מה שכתבנו יוצא שהצדק עם הבית-הלל, שבית הסוהר פטור ממזוזה. וכוונתו במה שאמר "שאינה דירה של כבוד" היא לא כפי שהבין הברכ"י את דבריו, שהוא כמו בית הכסא ורפת בקר. אלא כוונתו לומר שדירה בעל כרחו – שאינה לכבודו – אינה דירה; בעוד שדירה שאדם דר בה בעל כרחו לכבודו – שמה דירה. וזוהי סברת רבנן החולקים על ר' יהודה. ובכך תורצו שתי הקושיות של הברכ"י על הבית הלל.

אלא שלפי זה יוצא שמחנה של עצורים פוליטיים נחשב כדירת כבוד... וצ"ע. ועיין בשו"ת "שאל-צי"ן" (להגר"ד אליעזרוב שליט"א, סי' ט"ז) שדן בדבר באריכות בענין מזוזה במחנה עצורים, ודעתו נוטה לפטור.

ועיין ערוה"ש (או"ח סי' שני"ח סעי' ט'), יו"ד סי' רפ"ו סעי' ד') שכתב שבית הסוהר חייב במזוזה. ועי' קונטרס המזוזה (להגר"ב זילבר, בסוף "בית ברוך" על חיי אדם, ח"ב סי' רפ"ו ס"ק ס"ט) שהביא דעות רבות, אך לא הכריע למעשה.

ג. האם מקלט הוא דירת כבוד?

לפי הגדרה זו, שאמרנו בדעת הבית-הלל, שדווקא דירה שהיא לגמרי בעל כרחו של האדם, ואינה לכבודו, היא הפטורה ממזוזה – יוצא שמקלט, שאינו בית נוח ומכובד, אך גם מקום בזוי אינו, אין לפוטרו מטעם זה. אך מ"מ לא דמי ללשכת פרהדרין. שם – מקום כבוד הוא לו, ואע"פ שבעל כרחו הוא נכנס לשם, דירה מיקרי; משום שברגע שהתמנה לכהן-גדול, ידע שסדר העבודה מחייב כניסה ללשכת פרהדרין. ואע"פ שדירתו שם היא בעל כרחו, סוף סוף הוא התמנה מרצונו לתפקיד זה. אבל מקלט, כיון שנכנס בעל כרחו, אין לו כל הנאה מכניסתו לשם, אלא אדרבה צער יש לו. ונהי דגנאי ליכא, דירה לא מיקרי. וצ"ע. מיהו מקלט אינו דומה לבית האסורים, שהוא נכנס אליו בעל כרחו לגמרי; מה שאין כן במקלט, שמרצונו הוא נכנס

מה שאין כן בכהן-גדול, שמרצונו נתמנה ומרצונו נכנס ללשכת פרהדרין, וכשנכנס – איש לא יכול להוציאו ממקומו, ואין הוא תלוי בשום גורם אחר; ולכן דירתו היא דירת קבע ודירת רצון, ודו"ק.

ב. חיוב מזוזה בבית האסורים

הברכ"י (יו"ד סי' רפ"ו ס"ק ג') הביא בשם הבית-הלל (יו"ד סי' רפ"ז סעי' ד') שבית האסורים פטור ממזוזה משום שאינו דירה של כבוד. הבית-הלל הביא ראיה מר' יהודה בסוגיא ביומא, שבית האסורים פטור. והברכ"י הקשה עליו שתי קושיות:

- א. בית האסורים אינו דומה לבית כסא ולרפת בקר, שיש בהם ריח וכדו', ולכן יש לומר שהוא דירה של כבוד.
- ב. רבנן חולקים על ר' יהודה, וסוברים שבית האסורים חייב במזוזה.

אך לפי מה שכתבנו, גם רבנן מודים לר' יהודה שבית האסורים פטור ממזוזה, והראיה – מלשכות אחרות במקדש שיש בהן שומרים. אלא שבאמת קשה על הבית-הלל: מדוע כתב לפטור את בית האסורים מטעם שאינו דירת כבוד, תיפוק ליה משום שהוא דירה בעל כרחו? והיה אפשר לומר שלרבנן זה החילוק בין כהן-גדול לבין אסיר בבית האסורים, שכן כהן-גדול דר אמנם בעל כרחו בלשכת פרהדרין, אך זוהי דירת כבוד, מה שאין כן בבית האסורים, שאינו דירה של כבוד. (ומה שתירץ הברכ"י שבית האסורין עדיף מבית הכסא ורפת של בקר, אמנם מבחינה חיצונית הדבר אכן כך; אך מבחינת המהות בוודאי בית הכסא ורפת של בקר עדיפים פי כמה וכמה מבית הסוהר; ומי שהיה חבוש בבית הסוהר, אין לך גנאי גדול מזה, והרי זה כתם לכל החיים. וכי יש להשוות זאת לרפת של בקר, שהיא עבודה המכבדת את בעליה? אך מה יענה הבית הלל על לשכות אחרות שבהן היתה דירה לשומרים, הרי זו דירה של כבוד, ובכל זאת פטורה מן המזוזה? וע"כ צריך לומר כמו שכתבנו, לחלק בין שומרים, שהם בעל כרחם, ודירתם תלויה כולה באתרים ולא בעצמם, לבין כהן-גדול – שאע"פ שכרגע אינו יכול לצאת משם מכיון שהדירה שם היא

למשם, ואין אדם המצווה אותה לנהוג כך, אלא שהוא מעדיף שלא להסתכן. (ועי' אורשמה, הל' יסודי התורה פ"ה ה"ו, וכן בקובץ שיעורים לר' אלחנן וסרמן, ב"ב ז' ע"ב, שכתבו שחולה מסוכן הזקוק לאכול דבר איסור ואכלו כדי להתרפא – לא נקרא אנוס, כיון שרוצה להתרפא באכילה זו). ובגד"ד אמנם הוא לא אנוס, אך גם רצון גמור אין כאן. ובמזוזה בעיני דירה שבה אדם דר מרצונו. ומקלט אינו נחשב לדירה מרצונו, וצ"ע.

ד. דירת עראי

ונראה שיש לפטור את המקלט ממזוזה משום שהוא דירת עראי. שהרי נכנסים לשם רק בשעת הפגזה ח"ו, ובכל רגע עומדים לצאת ממנו, אלא שפעמים עלולים להישאר שם יומיים או שלושה. ומ"מ אין חשש שיצטרכו להישאר שם 30 יום ברציפות. ולכן נראה שהמקלט מוגדר כדירת עראי. (אם כי בעמק בית-שאן, בתקופת מלחמת ההתשה, הלינו את הילדים במקלטים דרך קבע בכל הלילות. ואכן יתכן ששם היה הדין שונה, והם היו חייבים במזוזה). וכן כתב הב"י (יו"ד סי' רפ"ו בסופו, ד"ה וכתב) בשם הר"ר מנוח, שבפחות מל' יום הוא גדר עראי. וכאן לא שייך לומר שבארץ ישראל אפילו דירה בת יום אחד מחייבת במזוזה (שו"ע שם סי' כ"ב). שכן שם זוהי גזירה משום יישוב ארץ ישראל, וטעם זה לא שייך כאן.

אמנם יש לעיין בדעת כהן (למון הרב קוק זצ"ל, סי' קע"ט ד"ה ואגב), שכתב:

מיגו דחוי ישיבה לענין יישוב א"י, הוי ישיבה ודירה לענין מזוזה.

וא"כ משום ישיבת א"י מיקרי דירת קבע. אך נראה שבגד"ד, שכל מהותו של המקלט היא דירת עראי, הוי עראי אפילו בא"י. אמנם היה מקום לומר שמכיון שגם היושב במקלט מקיים את מצוות יישוב א"י, יש לומר שהמקלט נחשב לו כדירת קבע עפ"י סברתו של הרב זצ"ל. אך נראה שהרב לא התכוון למקלט, שאדם לא מסוגל לדור בו דרך קבע. ולא כתב אלא על אדם שגר יום אחד במקום שמצד עצמו הוא ראוי

למגורים בשופי, שם שייך לומר "מיגו"; מה שאין כן במקלט, שמצד עצמו אינו ראוי למגורים בשופי, הרי זה כעין "מיגו במקום עדיים", שאינו מיגו. וראיה לכך יש להביא מסוכה בארץ ישראל, שהיא פטורה ממזוזה. וקשה: הרי בארץ ישראל, הדר בבית אפילו יום אחד חייב במזוזה! ואין לומר שהסוכה מצד עצמה אינה בית קבוע. שהרי יש סוכות הבנויות דרך קבע. אלא ע"כ הוא משום שהתורה רואה את ישיבת הסוכה כשיבת עראי, ולכן היושב בה פטור ממזוזה אפילו בארץ ישראל. וא"כ הוא הדין בגד"ד, שמקלט מצד מהותו הוא עראי אפילו בארץ ישראל.

ועוד יש לומר שהרב כתב כך רק לפלפול דאורייתא, לולא דברי הפוסקים שכתבו אחרת. ולכן נראה שבכל אופן אין מכך נפק"מ למעשה. ונראה לדמות את זה לבתים שבספינה (שו"ע סי' רפ"ז סי' י"א), שהם פטורים מן המזוזה משום שאינם עשויים לדירת קבע. שהרי כל עשייתם של בתים אלו אינה אלא לדירת עראי, ואין אדם דר בהם אלא באופן עראי בלבד. ואע"פ שהנסיעה נמשכת יותר מל' יום, אין דרך בני אדם לדור קבע בבתים שבספינה, ושם ארעי עליהם לעולם. וא"כ הוא הדין במקלט. מיהו, לפוסקים הסוברים שספינות המיועדות לנסיעה ממושכת חייבות במזוזה (עי' ערוה"ש סי' רס"ו ס"ק כ"ו; פסקי עוזיאל סי' ל'; מקראי קודש, להגרצ"פ פראנק, חנוכה סי' י"ח; מנחת יצחק ח"ד סי' נ"ה, צ', צ"ג), נפלה הראיה (ועי' בהרמב"ה לקמן סי' מ"ו אות ג').

ונראה שיש לדמות את דינם של היושבים במקלט לשאלה שנידונה בשד"ח (ח"ה עמ' 62-63, מערכת המ"ם כלל קי"ח):

הנה עובדא שאחר השריפה הגדולה שהיתה בעיר איזמיר, ונשרפו רוב בתי הישראלים, ומטעם הממשלה יר"ה עשו חסד, ונתנו להם לדור ב"קישלה" (הוא מקום המיוחד לדירת אנשי חיל הקיר"ה) על כל זמן של שלא יצטרך המקום להממשלה. וכן נתנו להם לדור בהאספיטל (בית החולים) המיוחד לחולים גריים. ואחד שישבו שם

למקלט מרצונו, אלא בעל כרחו. והמקלט גרוע יותר ממחנות הצבא שדיברו בהם הברכ"י והשד"ח. שכן מחנות אלו היו בתים רגילים, אלא שאינם מיועדים לדירת קבע לאותם אנשים, והדרים בהם אינם קובעים שם את דירתם. מה שאין כן במקלטים, שאינם מיועדים לדירה כלל ועיקר, אלא כשמשם כן הם: מקלטים לשעת הגנה הפגזה והפצצה, ותו לא. ולכן יש לראותם כדירת עראי גמורה, והם פטורים מן המזוזה.

ה. מבנה שאינו משמש לכלום

ועוד נראה לענ"ד לפטור את המקלטים מן המזוזה מסיבה נוספת. שכן מדובר במקלטים הנבנים במקומות שאין בהם עכשיו מלחמה, אלא שחוששים פן תקרינה מלחמה, ועתה אין משתמשים בהם כלל; וא"כ אין חייבים עתה כלל במזוזה. ואף שבשעת מלחמה ישתמשו בהם, ואז יהיו בהולים ואנוסים ולא יוכלו לקבוע מזוזה – מה בכך, הרי זה חשש רחוק? אמנם אנו עושים את כל ההשתדלות וההכנה הנחוצה למקרה של מלחמה; אבל באמת אין אנו חפצים בה, וכולנו מקווים שלא תהיה. וא"כ בונים מקלטים על-מנת שלא להשתמש בהם, ולכן נראה שאין הם חייבים עתה במזוזה. מצב זה אינו דומה למי שמכניס את עצמו למצב שבו יהיה אנוס. שכן זה שייך רק כשוודאי יהיה אנוס, והוא מכניס את עצמו למצב כזה בידועין. אך כאן יש לפטור משלוש סיבות:

- א. אין וודאות שתהיה מלחמה ויהיה צורך להשתמש במקלט.
- ב. האדם אינו מכניס את עצמו בידיים למצב של אנוס.
- ג. כל עוד הוא לא דר במקלט, אין כלל חיוב.

אך באמת באותם מקומות שמשתמשים במקלטים יום ויום ומניחים בהם מצרכי מזון ותרופות וכדו' (כמו בעמק בית שאן בתקופת מלחמת ההתשה), לא גרע מבית התבן ואוצרות שמן, שחייבים במזוזה (שו"ע סי' רפ"ו סעי' ב.). ואע"פ

יותר משלושים יום שאלו מהרב אם צריכים ליתן מזוזות בהחדרים, או לא, לפי שבכל רגע יש ספק שיציאום משם (אם יבואו האנטי-חיל או חולים). והשד"ח הביא שם את דברי הברכ"י (סי' רפ"ו ס"ק ג.), שכתב:

...יש לצדד לפיטורא... בלאזאריט"ד (בידוד, כנראה), שישבין מ' יום, ולפעמים שני חודשים, אף במקום שישאר בבית ההוא כל אותו הזמן, וליכא שום סכנה ולא ביוז; מטעם דמקומות אלו עיקרן לדירת עראי ולא לדירת קבע, והו"ל כבתיים שבספינה ודכוותיהו, דפטורים. ולא דמי לפונדק, דשם עשוי גם לדירת קבע, ודו"ק.

וכן כתב השד"ח (שם) בשם ספר פתח-עיניים. ומאידך הביא הברכ"י (ס"ק ט') את ה"חזון נחום", שכתב:

כשבורחים בכפר מדבר באופל, ושוכרים בתי עברו – אחר שלושים יניח מזוזה ולא יברך.

וכן כתב השד"ח (שם) בשם ספר חיים-ביד, שהם חייבים במזוזה, מפני ששואל דינו כשוכר, וחייב במזוזה, כמו שכתב הרמ"א (סי' רפ"ו סעי' כ"ב בהג"ח).

אך לפי מה שכתבנו שאנשים הנמצאים בלאזאריט"ו פטורים, משום שאין זה ביתם, אלא המלך הושיבם שם כדי לבודדם, וכמו"כ מחליפים את מקומם על פי הצורך – לכן פטורים. והשד"ח עצמו הביא ראיה מהתוס' הנ"ל (אות א') שסוכה אינה נחשבת לדירה משום שבקל יוצא ממנה. וכמו שכתבנו לענין שומרים. ולענ"ד, דעת הפתח-עיניים מסתברת יותר, ולא כהחיים-ביד. ואין זה דומה לשוכר ושואל שכירות לימים הויא קנין, וכן שאלה; והשואל בית ליום אחד, קנה אותו לאותו יום, ואי אפשר להוציאו משם. מה שאין כן בפליט שקיבל שיכון זמני במחנה צבאי או בבית חולים, שאין לו שום קנין ושום זכות. וכשם שהושיבוהו שם, כך יכולים להוציאו משם, ואין לו שום בעלות, ולכן הוא פטור ממזוזה כמו אסיר בבית האסורים. וכן מסתבר.

ונראה שהוא הדין למקלט; שהרי אינו נכנס

של בית מונבו המלך היו עושיין בפונדקאותיהן כן.
זכר למזוזה.

ומסתבר שקבעום ללא ברכה. אך מ"מ למדנו
מכאן שיש מקום לקבוע מזוזה גם במקום שאינו
חייב בה, לשם שמירה.

אמנם מדברי הרמב"ם (הל' מזוזה פ"ו ה"ג)
משמע שלא המזוזה היא השמירה אלא המצוות
הן המלאכים המצילים את האדם מלחטוא.
וא"כ, כשם שאין משמעות לחוטי ציצית שלא
במקום מצוה, הוא הדין במזוזה שלא במקום
מצוה. ואם לפי ההלכה אין צורך במזוזה, אין בה
הגנה. מיהו מבית מונבו למדנו שיש מקום לכך.
(ועי' לקמן סי' מ"ו אות ח').

ונראה שהדבר יהיה תלוי בסיבה לפטור
מקלט ממזוזה, אם הוא פטור "חפצא" או פטור
"גברא": שאם נאמר שהוא פטור "חפצא",
דהיינו: שבית כזה אין שם דירה עליו מצד
ה"חפצא" שבו – אין מקום לקבוע בו מזוזה
אפילו לחומרא, כשם שלא יתכן שאדם יתלה
ציצית בבגד של ג' כנפות; ואין כאן אפילו הידור
מצוה. אבל אם הפטור הוא בגלל ה"גברא" –
שאדם אינו דר במקלט אלא בשעת מלחמה, וגם
אז רק בעל כרחו ובאופן ארעי, ולכן יש לומר
שייתכן שרק הוא פטור כרגע, בגלל שיש לו בית
נוח יותר ואינו מתכוון לדור במקלט, אך המקלט
מצד עצמו נחשב לבית החייב במזוזה – יש
לומר שלחומרא יש מקום לקבוע שם מזוזה. (עי'
שנו"א, ברכות פ"א מ"ג, שעמד על ההבדל בין ר' טרפון
שהיטה בק"ש כבית שמאי, לבין המברך שחזר לברך
במקומו למרות שהוא פטור מכך בדיעבד. ועי' דעות-תורה,
סי' תקנ"א סעי' ט').

ונראה לומר בזה שהמקלט מצד עצמו ראוי
בדוחק לדירה. והראיה – שאם ימצאו אנשים
שאינן להם היכן לדור, ידורו גם במרתפים
ובמקלטים. וא"כ הפטור הוא מצד ה"גברא" ולא
מצד ה"חפצא". ולכן יכול להדר ולקבוע מזוזה,
אם כי בלא ברכה. (וראה לקמן סי' מ"ו אות ה"ו, שם
נידונה שאלת החיוב במבנים השייכים לציבור).
ומכיון שבלאו הכי צריך לצייד את המקלט

שגם הכנסת הציוד למקלטים נעשית בסופו של
דבר בעל כרחם ולא מרצונם. מ"מ לא גרע מקלט
מבית התבן.

מיהו כתב בנשמת-אברהם (יו"ד סי' רפ"ו סעי' א')
בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שבית חולים פטור
ממזוזה למרות שיש בו ציוד הנמצא שם דרך
קבע, מכיון שהוא מיועד לשימוש עבור חולים
הנמצאים שם רק בעל כרחם ודרך עראי, א"כ גם
הציוד פטור ממזוזה, והוא הדין למקלטים.

ומאחר שאין דרים באותם מקלטים עתה, הרי
הם פטורים מן המזוזה. ורק השימוש בפועל
מחייב במזוזה. אמנם רבינו יהונתן (מובא בשטמ"ק
ב"מ ק"א ע"ב ד"ה הא) סובר שמי שיש לו בתים
שאינו משתמש בהם, חייב לשים מזוזה בכולם.
אך הרא"ש והריטב"א (שטמ"ק שם ד"ה חובת)
חולקים וסוברים שפטור. וכן דעת התוס' (פסחים
ד' ע"א ד"ה על). וכן פסק בשו"ת רעק"א (סי' ט'
בסופו).

ועיין בית-ברוך (על "חיי אדם", ח"ב עמ' ל"ח-מ',
בקונט' המזוזה). והוסיף שם (אות קפ"א) שפתח
חירות פטור ממזוזה, וא"כ פשוט שמקלט פטור
ממזוזה בזמן שלום, מפני שלא דרים בו.

ו. מזוזה לשם שמירה

ולכאורה היה מקום לומר שאף אם המקלט
פטור ממזוזה, יש מקום להדר ולקבוע בו מזוזה.
שהרי דווקא בשעת מלחמה יש צורך במזוזה כדי
לשמור ולהגן. בכלל חשוב להרבות בזכויות
בשעת חירום, ובפרט במצוות מזוזה, שבה
מתבטאת האמונה ש"אם ה' לא ישמור עיר שוא
שקד שומר". ולכן מן הראוי שיקבעו מזוזה בכל
מקלט ומקלט. וכן מצינו במסכת מנחות (ל"ב
ע"ב):

אמר רב יהודה אמר שמואל: תלאה במקל (רש"י:
תלאה למזוזה על הפתח במקל) – פטולה... תניא נמי
הכי: תלאה במקל... – סכנה (רש"י: מן המזיקים, שאין
הבית משתמר בה עד שיקבענה בצורת הפתח
כהלכתה). ואין בה מצוה.

המקדש פטורות מן המזוזה, מפני שאין להם אפשרות לבחור בתפקיד אחר.

ב. לדעת התוס', לשכת פרהדרין חייבת במזוזה מפני שהיא דירת קבע, שהרי יש לכהן הגדול קביעות שם במשך שבעה ימים. אבל לשכותיהם של שומרי המקדש פטורות מן המזוזה, מפני שאין לאותם שומרים קביעות באותו מקום, ובכל רגע יכול הממונה להעביר אותם למקום אחר.

ג. בית האסורים פטור מן המזוזה, מפני שהוא דירה בעל כרחו שאינה לכבודו של הדר בה.

ד. מקום שאדם דר בו באופן זמני בגלל אילוצין, ובכל רגע הוא עשוי לעבור משם, אינו מוגדר כדירת קבע, ואינו חייב במזוזה.

ה. מבנה שאינו משמש לכולם, אינו חייב במזוזה, למרות שהוא מיועד לשימוש בשעת חירום.

ו. יש מקום לקבוע מזוזה לשם שמירה, במקום שפטורים ממנה, רק אם הפטור הוא פטור "גברא" ולא פטור "חפצא".

בדברים הנחוצים לשעת חירום, יש מקום לחייב אותו במזוזה כבר עתה, כדין מחסן, אם כי ללא ברכה.

תשובה

מעיקר הדין, נראה שמקלט פטור ממזוזה מפני שבזמן שלום הוא אינו משמש לכולם, ואילו בשעת מלחמה הוא דירת עראי. ולכן הוא פטור מן המזוזה למרות שהוא "דירת כבוד" ואינו נחשב כדירה שבעל כרחו. ומן הראוי לקבוע שם מזוזה ללא ברכה. אך אם המקלט משמש כמועדון וכדו' גם בימי שלום, הרי הוא חייב במזוזה בברכה.

מסקנות

א. לשכת פרהדרין חייבת במזוזה, אף שהכהן הגדול דר שם בעל כרחו, מפני שסוף־סוף איש לא מחייב אותו להיות כהן־גדול. אבל לשכותיהם של שומרי

סימן מו

חוב מזוזה במאהל צבאי

שאלה *

בהיאחזות הנח"ל בכפר דרום נבנו אוהלים גדולים (אוהל 11) למגורי החיילים. האוהל מוקף יריעות המשתלשלות ארצה מכל צדדיו, ובחזיתו יש פתח העשוי לכניסה וליציאה. משני צידי הפתח יש יריעות. אין שם משקוף ומזוזות, אלא פתח באמצע היריעה. אוהל זה עשוי לעמוד במקומו כמה חודשים. החיילים אמורים לשרת באותו מקום גם־כן מספר חודשים. אם כי בצבא לעולם אין לדעת מה ילד יום, וייתכן שיעבירו אותם למקום אחר, לפי הצורך. האם החיילים, הגרים באוהל כזה, חייבים לקבוע בו מזוזה?

ראשי פרקים

שאלה

- א. צורתו של הפתח
  - ב. חוב מזוזה בדירת עראי
  - ג. קביעותם של החיילים באוהלים
  - ד. דירה בעל כרחו
  - ה. חיובם של הבעלים
  - ו. חיובם של שלטונות המדינה
  - ז. חובת הבית מצד ה"חפצא"
  - ח. מזוזה לשם שמירה
- תשובה
מסקנות

* כסלו תשל"א, סיון תשמ"ט.